

Zorg voor elkaar?

Moeders en kinderen in migrantenfamilies

DOOR Ilse Rooyackers, Helga de Valk en Eva-Maria Merz

Gesprekken over de participatiesamenleving en de onderlinge zorg die van families verwacht wordt, gaan ook over de positie van ouderen. Specifiek kwetsbaar zijn ouderen met een migratieachtergrond. Wat weten we over de steun die zij van familie ontvangen?

Het aantal ouderen in Nederland met een niet-westerse migratieachtergrond groeit gestaag. In 2014 ging het om vier procent van de zestigplussers. Dat zijn ruim 150 duizend personen. Eerstegeneratie immigranten zijn meestal opgegroeid in sterk familiegeoriënteerde samenlevingen. Naast culturele normen die familiebanden centraal stellen, draagt een geringe economische welvaart en een afwezig of beperkt sociaal zekerheidsstelsel ertoe bij dat families op elkaar aangewezen zijn. Zo ontstaan er relaties waarin ouders en kinderen veel onderlinge zorg aan elkaar verlenen. Deze niet-westerse familierelaties zien we terug in het stereotiepe beeld van de migrantenfamilie als groot en hecht.

Maar we moeten niet vergeten dat de meeste migrantenfamilies inmiddels al een tijd in Nederland wonen. Bovendien zijn hun kinderen, de tweedegeneratie, hier geboren. Zij zijn opgegroeid met de rol van de overheid in een verzorgingsstaat en culturele normen die autonomie en zelfredzaamheid ten opzichte van familie stimuleren. De vraag is dus in hoeverre het stereotiepe beeld van migrantenfamilies klopt. Hoe zit het met de daadwerkelijke hulp die deze ouderen ontvangen? En hoe verschillen ze daarin van Nederlandse families?

Onderzoek

Binnen het NIDI (Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut) hebben we onderzoek gedaan naar de steun die volwassen kinderen regelmatig aan hun moeder geven en/of van haar krijgen.¹ Omdat er verschillende soorten steun bestaan, hielden we rekening met praktische hulp (zoals huishoudelijke taken, het uitlenen van spullen, helpen met verhuizen of andere klusjes) en emotionele steun (interesse tonen in iemand). Deze informatie werd gehaald uit een grootschalig landelijk survey over familiebanden: de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS). In het onderzoek maakten we onderscheid tussen Nederlanders en migranten uit de vier grootste niet-westerse migrantengroepen in Nederland. Dat zijn achtereenvolgens Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. De reden om ons op moeders te richten is dat we weten dat zij een belangrijke rol spelen in het onderhouden van familierelaties.

Wederzijds?

Wat ten eerste opvalt, is dat wederzijdse emotionele steun tussen moeders en kinderen wijdverspreid is. Dit geldt voor alle migrantengroepen én Nederlanders. Een emotionele band tussen moeder en kind lijkt daarmee een universeel karakter te hebben. Duidelijke verschillen tussen Nederlanders en migranten zitten in de

praktische steun en de richting waarin deze wordt verleend. Passend bij het idee dat ouders en kinderen in niet-westerse samenlevingen elkaar onderling helpen, zien we bij migranten vaker dat volwassen kinderen zowel praktische hulp geven als krijgen. Bij Nederlanders komen juist de minder 'traditionele' vormen van hulp geven vaker voor. Kinderen krijgen bijvoorbeeld praktische steun terwijl ze deze niet geven, of moeder en kind wisselen alleen emotionele steun uit zonder dat er praktische hulp gegeven wordt. Het geven van praktische hulp lijkt vooral bij Nederlanders te maken te hebben met de specifieke zorgbehoeftes van mensen in verschillende levensfasen. Zo blijken met name jongvolwassen kinderen (18-30 jaar) praktische steun uit te wisselen met hun moeder of deze van haar te krijgen. Oudere volwassen kinderen (>45 jaar), wiens ouders op leeftijd raken, zijn eerder hulpgevers. Nederlandse families steunen elkaar dus volgens leeftijdsgebonden familienormen. Ten slotte blijkt uit het onderzoek dat er ook moeders en kinderen zijn die elkaar geen steun geven, noch in praktische noch in emotionele zin. Over het algemeen is deze situatie zeldzaam. Maar in tegenstelling tot het stereotiepe beeld van hechte migrantenfamilies, zien we bij hen wel vaker dan bij Nederlanders dat er geen enkele vorm van uitwisseling is. Dat kan een gevolg zijn van de

moeilijkheden die migratie met zich meebrengt. Doordat kinderen minder gericht zijn op het land van herkomst en zich sneller aanpassen dan hun ouders, bijvoorbeeld, kunnen er meningsverschillen en conflicten ontstaan.

Gender

De relatie tussen moeders en volwassen kinderen verschilt ook tussen zonen en dochters. In het algemeen geven zonen vaker praktische hulp aan hun moeder, terwijl dochters deze eerder krijgen. Daarnaast zijn er verschillen die specifiek met afkomst samenhangen. Onder Turkse en Marokkaanse dochters is het opvallend dat zij vooral óf een wederkerige óf juist afstandelijke relatie met hun moeder hebben. Er zijn twee mogelijke verklaringen voor deze tweedeling. Ten eerste komen de meeste Turkse en Marokkaanse migranten uit regio's waar traditionele en gender-gebonden familienormen gelden. Vrouwen behoren volgens deze normen de zorgtaken binnen de familie op zich te nemen, maar als ze trouwen gaan zij bij de familie van hun man inwonen en verschuift hun verantwoordelijkheid naar de schoonfamilie. Een andere verklaring heeft te maken met het migratieproces. Meer dan bij mannen, zijn voor vrouwen de traditionele familierollen contrasterend

met de relatieve vrijheid die ze volgens westerse normen hebben. Uiteenlopende visies op de verplichtingen van dochters kunnen problemen geven in de relatie met hun ouders.

Vergeleken met Turkse en Marokkaanse families is er onder Surinamers en Antillianen juist weinig verschil in de relaties die zonen en dochters met hun moeder hebben. Ze lijken wat dat betreft meer op Nederlanders. Maar terwijl in Nederlandse families emotionele steun vooral door moeders en dochters wordt uitgewisseld, komt dit bij Surinamers en Antillianen evenveel voor bij moeders en zonen. Dit weerspiegelt de centrale positie van moeders in Surinaamse en Antilliaanse samenlevingen. Het is daar niet ongewoon dat vrouwen, in afwezigheid van de vader, het hoofd van het gezin vormen. Moeders spelen daardoor een belangrijke rol in familierelaties, of het nu om zoons of dochters gaat.

Familiesolidariteit?

Los van de verschillen, is het opmerkelijk dat veel volwassen kinderen praktische hulp aan hun moeder geven, of zij nu van Nederlandse afkomst zijn of niet. Daarmee suggereert ons onderzoek dat de verzorgingsstaat niet noodzakelijkerwijs familiesolidariteit ondermijnt. Echter, intensief hoeft deze hulp die

kinderen hun moeder geven niet te zijn. Hoewel we geen informatie hebben over de exacte hoeveelheid tijdbesteding, weten we wel dat slechts een beperkte groep hun moeder méér dan twee keer per drie maanden helpt. Bovendien ligt de grootste nadruk op het geven van emotionele steun. Het is maar de vraag of deze emotionele betrokkenheid zich zonder meer laat vertalen naar praktische hulp.

Wat betreft moeder-kind relaties onder migranten, zien we aan de ene kant een groot belang van wederkerigheid in praktische én emotionele zin. Dit past bij de niet-westerse culturele familienormen die ouders en volwassen kinderen tot onderlinge zorg verplichten. Aan de andere kant zijn deze wederkerige relaties niet vanzelfsprekend. Onder migrantenfamilies komt het zelfs vaker voor dan bij Nederlanders dat moeders en kinderen elkaar überhaupt geen steun geven. We moeten er dus rekening mee houden dat familierelaties juist onder migranten ook problematisch kunnen zijn. Daarnaast is het mogelijk dat migrantenouders de zorg anders beleven, doordat ze andere verwachtingen hebben. Meer dan Nederlanders zijn zij van mening dat volwassen kinderen voor hun ouders behoren te zorgen. Als deze ideeën botsen met de realiteit kan dat hun emotioneel welbevinden negatief beïnvloeden.

Al met al laat ons onderzoek zien dat we niet van het stereotiepe beeld kunnen uitgaan dat migrantenfamilies alle zorg voor elkaar opnemen. Zeker omdat sociale en gezondheidsvoorzieningen voor hen over het algemeen slechter toegankelijk zijn, is het belangrijk om extra oog te hebben voor de situatie van migrantenouders in Nederland. ■

Ilse Rooyackers is promovendus bij het NIDI.

Helga de Valk is themeleider van de onderzoeksgroep 'Migration & Migrants' bij het NIDI.

Eva-Maria Merz is senior onderzoeker bij Sanquin Bloedvoorziening.

Noot

1. Meer informatie kan gevonden worden op <http://www.nidi.knaw.nl/en/research/mm/230019>.